

יסוד הבריאה: זכר ונקבה ברא אותם

מרקוס פרק י

1 וַיִּקְרָא מִשֵּׁם וַיִּלְדוּ אֶל־גִּבּוֹל יְהוּדָה מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּקְהָלוּ עוֹד אֵלָיו הַמּוֹן עִם וַיִּלְמְדוּם כַּפְּעַם בַּכְּפַעַם: 2 וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו הַפְּרוּשִׁים לְנִסּוֹתוֹ וַיִּשְׁאַלְהוּ וַיֹּאמְרוּ הַיּוֹכֵל אִישׁ לְשַׁלַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ: 3 וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִה־צָּוָה אֶתְכֶם מִשָּׁה: 4 וַיֹּאמְרוּ מִשָּׁה הַתִּיר לְכַתֵּב סֵפֶר כְּרִיתָת וּלְשַׁלַּח: 5 וַיַּעַן וַיֹּשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִפְּנֵי קָשִׁי לְבַבְכֶם פֶּתַח לְכֶם אֶת־הַמִּצְוָה הַזֹּאת: 6 אָבֵל מִרְאִשִׁית הַבְּרִיאָה זָכַר וַנִּקְבְּהָ בְּרָא אֶתְּם אֱלֹהִים: 7 עַל־כֵּן יַעֲזֹב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ: 8 וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם לְבָשָׂר אֶחָד וְאִם־כֵּן אִפּוּא אֵינֶם עוֹד שְׁנַיִם כִּי אִם־בָּשָׂר אֶחָד: 9 לְכֵן אֵת אֲשֶׁר־חִבֵּר אֱלֹהִים לֹא יִפְרִידֵנוּ אָדָם: 10 וַיְהִי כַּבַּיִת וַיִּשׁוּבוּ תְלֻמִּידָיו לְשַׁאֵל אֹתוֹ עַל־זֹאת: 11 וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמְשַׁלַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ וְלָקַח אַחֲרָת נֹאֵף הוּא עָלֶיהָ: 12 וְאִשָּׁה כִּי תַעֲזֹב אִשָּׁה וְהִיתָה לְאִישׁ אַחֵר נֹאֶפֶת הִיא:

דברים פרק כד

(א) כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעִלָּהּ וְהָיָה אִם־לֹא תִמְצָא־תָן בְּעֵינָיו כִּי־מִצָּא בָהּ עֲרוּנַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשַׁלַּחָהּ מִבֵּיתוֹ: (ב) וַיִּצָּאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיתָה לְאִישׁ־אַחֵר: (ג) וּשְׁנֵאֵהָ הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשַׁלַּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר־לָקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה: (ד) לֹא־יִוָּכַל בְּעִלָּהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שַׁלַּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיזֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרַי אֲשֶׁר הִטַּמְּאָה כִּי־תוֹעֵבָה הוּא לִפְנֵי ה' וְלֹא תַחֲטִיֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה: ס

מלאכי פרק ב

(יג) וַיֹּזַח שְׁנֵי־תַעֲשׂוּ כַפְּסוֹת דְּמַעַה אֶת־מִזְבַּח ה' בְּכִי וְאֲנָקָה מֵאִין עוֹד פְּנוּת אֶל־הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רִצּוֹן מִיַּדְכֶם: (יד) וְאֲמַרְתֶּם עַל־מָה עַל־כִּי־ה' הֵעִיד בֵּינֵךְ וּבֵינֵי אִשְׁתְּ נַעֲוִירֶיךָ אֲשֶׁר אִתָּה בְּגִדְתָהּ בָּהּ וְהִיא חִבְרָתָךְ וְאִשְׁתְּ בְרִיתְךָ: (טו) וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רִוַח לוֹ וּמָה הָאֶחָד מִבְּקֵשׁ זָרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחְכֶם וּבְאִשְׁתְּ נַעֲוִירֶיךָ אֶל־יָבֹד: (טז) כִּי־שָׁנֵא שַׁלַּח אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכַפְּסָה חֲמָס עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר ה' צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחְכֶם וְלֹא תִבְגְּדוּ:

ברית דמשק מקומראן 4QD^f

[איש לאחיהו פול דב] וְהוּא יודע אשר הוא מועל בו באדם וְכֹהֵמָה וְאִם
[אֵת בְּתוֹ יִתֵּן אִישׁ לְאִי] שְׁ אֵת כּוֹל מוּמִיָּה יִסְפֵּר לוֹ לְמָה יִבְיֵא עֲלָיו אֵת מִשְׁפֵּט
[הָאֲרִי'הָ] אֲשֶׁר אָמַר אֲחִיו] מִשְׁגָּה עוֹר בְּדֶרֶךְ וְגַם אֵל יִתְנַהֵג לְאֲשֶׁר לוֹא הוּכַן לָהּ כִּי
115 [הוּא כְּלָאִים פְּחָרוּשׁ בִּשׁ] וְחִמּוֹר וְלִבּוֹשׁ צִמְר וְפֹשְׁתִּים יַחֲדָיו אֵל יִבֵּא אִישׁ

חכמת רז נהיה

אֲבִיוֹן אֵתְּהָ אֵל תֵּאמְרוּ רֵשׁ אֲנִי וְל[וֹא] 13 אֲדָרוּשׁ דַּעַת. בְּכָל מוֹסַר הִבֵּא שְׁכֻמְכָה וּבְכָל[] °
צָרוּף לְבַכָּה וּבְרוֹב בִּינָה 14 מִחֲשָׁבוֹתִיכָה. רִז נִהְיָה דָרוּשׁ וְהִתְבּוֹנֵן בְּכָל דְּרָכֵי אֲמַת וְכָל
שׁוֹרְשֵׁי עוֹלָה 15 תְּבִיט. וְאִז תִּדַּע מָה מֵר לְאִישׁ וּמָה מִתּוֹק לְגַבֵּר.

כְּבוֹד אֲבִיכָה בְּרִישְׁכָּה 16 וְאִמְכָה בְּמִצְעֵרִיכָה. כִּי כָאֵב לְאִישׁ כֵּן אֲבִיָּהּ וְכָאֲדָנִים לְגַבֵּר
כֵּן אֲמוֹ. כִּי 17 הִמָּה כּוֹר הוֹרִיכָה. וְכָאֲשֶׁר הִמְשִׁילְמָה בְּכָה וְיִצְרֵ עַל הָרוּחַ כֵּן עוֹבְדֵם
וְכָאֲשֶׁר 18 גֵּלָה אֲוֹזְנָכָה בְּרִז נִהְיָה כְּבָדֵם לְמַעַן כְּבוֹדְכָה וְכֵן [--] הָדִר פְּנִיָּהמָה 19 לְמַעַן
חִיכָה וְאֲרוּךְ יִמִּיכָה. [] וְאִם רֵשׁ אֵתְהָ כִשָּׁה ° [--] 20 בְּלוֹא חוֹק. []

אֲשֶׁה לְקַחְתָּה בְּרִישְׁכָּה קַת מוֹלְדִי° [--]. 21 מְרִז נִהְיָה בְּהִתְחַבְּרָכָה יַחַד תִּתְהַלֵּךְ עִם
עוֹר בְּשִׂרְכָּה [--] ...

... אֵת אֲבִיו [ו] אֵת אֲמוֹ וְדִבְרֵ [ק באשתו והיו לבשר אחד]. 2 אֲוֹתְכָה הִמְשִׁיל בָּהּ וְתִשׁ [--]
[-- אֲבִיָּה] 3 לֹא הִמְשִׁיל בָּהּ מֵאֲמָהּ הַפְּרִידָה וְאֲלִיכָה [תְּשׁוּקָתָה וְתִהְיָה] 4 לְךָ לְבִשָּׁר
אֶחָד. בְּתַכָּה לְאַחַר יִפְרִיד וּבְנִיכָה [--] 5

וְאֵתְהָ לְיַחַד עִם אֵשֶׁת חִיקְכָה כִּי הִיא שֶׁאֵר עֵר [וְתַכָּה --]. 6 וְאֲשֶׁר יִמְשׁוּל בָּהּ זוֹלְתְּכָה
הִסִּיג גְּבוּל חִיָּהּ.

גירושין ובחירה: אפילו מצא אחרת נווה הימנה

מרקוס י

וַיְהִי בַּבַּיִת וַיִּשׁוּבוּ תַלְמִידָיו לְשַׁאֵל אֹתוֹ עַל-זֹאת : 11 וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמְּשַׁלַּח אֶת-אִשְׁתּוֹ וְלָקַח אַחֲרָת נְאֻף הוּא עָלֶיהָ : 12 וְאִשָּׁה כִּי תַעֲזֹב אִישָׁהּ וְהִיטְתָה לְאִישׁ אַחֵר נֹאפֶת הִיא :

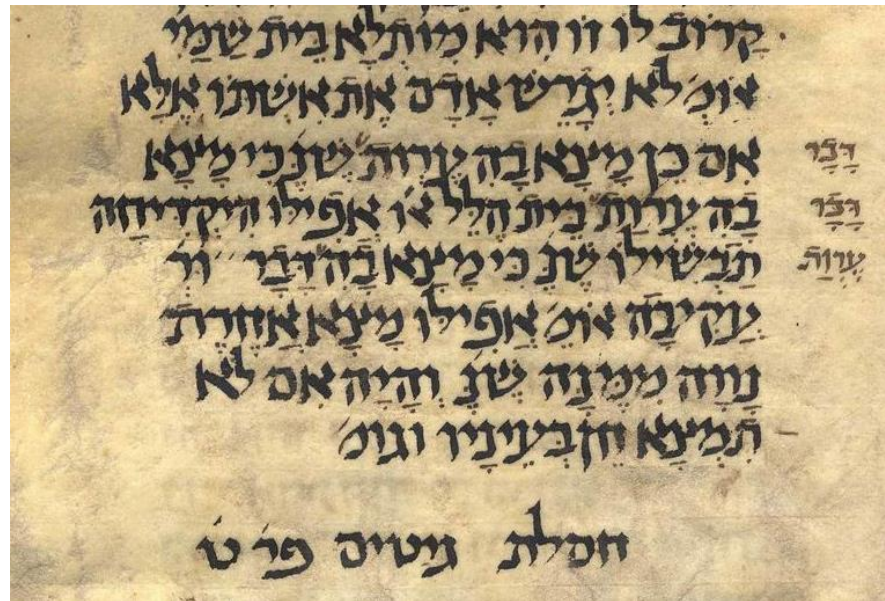
מתי ה

31 וַנֹּאמֶר אִישׁ כִּי יִשְׁלַח אֶת-אִשְׁתּוֹ וְנָתַן לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת : 32 וַאֲנִי אֹמֵר לָכֶם הַמְּשַׁלַּח אֶת-אִשְׁתּוֹ בְּלֹתִי עַל-דְּבַר זְנוּת מְבִיאה לִידֵי נְאֻפִים וְהַלְקַח אֶת-הַגְּרוּשָׁה לוֹ לְאִשָּׁה נְאֻף הוּא :

שם יט

2 וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו הַמִּזֹּן עִם-רַב וַיִּרְפְּאֵם שָׁם : 3 וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו הַפְּרוּשִׁים לְנִסּוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ הַיּוֹכֵל אִישׁ לְשַׁלַּח אֶת-אִשְׁתּוֹ עַל-כָּל-דְּבַר : 4 וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲלֹא קָרָאתֶם כִּי מֵרֵאשׁ הַיֵּצֵר זָכַר וַיִּקְבְּהָ בְּרָא אֹתָם : 5 וַאֲמַר עַל-כֵּן יַעֲזֹב-אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם לְבָשָׂר אֶחָד : 6 אִם-כֵּן אֵינָם עוֹד שְׁנַיִם כִּי אִם-בָּשָׂר אֶחָד לְכֵן אֵת אֲשֶׁר חִבֵּר הָאֱלֹהִים אֶל-יִפְרֹד הָאָדָם : 7 וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְלָמָּה זֶה צִוָּה מֹשֶׁה לְתַת-לָּהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת וּלְשַׁלַּחָהּ : 8 וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִפְּנֵי קָשִׁי לְבַבְכֶם הַנִּיחַ לָכֶם מֹשֶׁה לְשַׁלַּח אֶת-נְשֵׁיכֶם וּמֵרֵאשׁ לֹא הָיָה הַדְּבַר כֵּן : 9 וַאֲנִי אֹמֵר לָכֶם הַמְּשַׁלַּח אֶת-אִשְׁתּוֹ שְׂלֵא עַל-דְּבַר זְנוּת וְנִשְׂא אַחֲרָת נְאֻף הוּא

משנה גיטין סוף פרק ט

ספרי זוטא

אכלה בתוך השוק, גרגרה בתוך השוק, הניקה בנה בתוך השוק
יצתה אזרועה גלויה וראשה פרוע בתוך השוק
בכלם היה ר' עקיבה אומר יגרש
אמר לו ר' יוחנן בן נורי
אף אין את מניח אשה לאבינו אברהם שאין את מגרשה
שנ' כי מצא בה ערות דבר כי מצא בה דבר
מה ערות דבר דבר ברי אף דבר יהא דבר ברי.

מהות הגירושין: בין התורה לחוק הרומי

דברים פרק כד

(א) פִּי-יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעָלָהּ וְהָיָה אִם-לֹא תִמְצָא-תָן בְּעֵינָיו פִּי-מִצָּא בָּהּ עֲרֻנַת דְּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיטָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְתָּהּ מִבֵּיתוֹ:

מסכת גיטין

[א,א] המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם רבן גמליאל אומר אף המביא מן הרקם ומן החגר רבי אליעזר אומר אפילו מכפר לודים ללוד וחכמים אומרים אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא המביא ממדינת הים והמוליך והמביא ממדינה למדינה במדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם רבן שמעון בן גמליאל אומר אפילו מהגמוניא להגמוניא:

[ג,ה] המביא גט בארץ ישראל וחלה הרי זה משלחו ביד אחר ואם אמר לו טול לי הימנה חפץ פלוני לא ישלחנו ביד אחר שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר:
[ג,ו] המביא גט ממדינת הים וחלה עושה בית דין ומשלחו ואומר לפניהם בפני נכתב ובפני נחתם ואין שליח אחרון צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא אומר שליח בית דין אני:

[ד,א] השולח גט לאשתו והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא הרי זה בטל קדם אצל אשתו או ששלח אצלה שליח ואמר לה גט ששלחתי לך בטל הוא הרי זה בטל אם משהגיע גט לידה שוב אינו יכול לבטלו:
בראשונה היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהו עושין כן מפני תקון העולם

[ו,א] האומר התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה לחזור יחזור האשה שאמרה התקבל לי גטי אם רצה לחזור לא יחזור לפיכך אם אמר לו הבעל אי אפשי שתקבל לה אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור רבן שמעון בן גמליאל אומר אף האומרת טול לי גטי אם רצה לחזור לא יחזור:

מסכת גיטין פרק ח

[א] הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך הצרה הרי זו מגורשת זרקן לה בתוך ביתו או בתוך חצרו אפילו הוא עמה במטה אינה מגורשת לתוך חיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת:

[ב] אמר לה כנסי שטר חוב זה או שמצאתו מאחוריו קוראה והרי הוא גטה אינו גט עד שיאמר לה הא גטך נתן בידה והיא ישנה נעורה קוראה והרי הוא גטה אינו גט עד שיאמר לה הא גטך היתה עומדת ברשות הרבים וזרקן לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת:

[ג] וכן לענין קדושין וכן לענין החוב אמר לו בעל חובו זרוק לי חובי וזרקן לו קרוב למלוה זכה הלוח קרוב ללוח הלוח חייב מחצה על מחצה שניהם יחלוקן היתה עומדת על ראש הגג וזרקן לה כיון שהגיע לאויר הגג הרי זו מגורשת הוא מלמעלה והיא מלמטה וזרקן לה כיון שיצא מרשות הגג נמחק או נשרף הרי זו מגורשת:

[ד] בית שמאי אומרים פוטר אדם אשתו בגט ישן ובית הלל אוסרין ואיזהו גט ישן כל שנתייחד עמה אחר שכתבו לה:

[...]

[ה] כתב לגרש את אשתו ונמלך בית שמאי אומרים פסלה מן הכהונה ובית הלל אומרים אף על פי שנתנו לה על תנאי ולא נעשה התנאי לא פסלה מן הכהונה:

[ו] המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי בית שמאי אומרים אינה צריכה הימנו גט שני ובית הלל אומרים צריכה הימנו גט שני אימתי בזמן שנתגרשה מן הנשואין ומודים בנתגרשה מן האירוסין שאינה צריכה הימנו גט שני מפני שאין לבו גס בה כנסה בגט קרת תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה:

Justinian Digest 24.2: Divorces and Repudiations

פאולוס: גירושין אמיתיים אינם מתרחשים אלא אם כן קיימת כוונה להשאר נפרדים באופן סופי וקבוע. לפיכך דברים שנאמרים בכעס אינם נחשבים עד שהצדדים מראים את כוונותיהם בהתאם לשיקול דעתם הסופי. לפיכך, אם נשלחה הודעת גירושין מתוך כעס ואחר כך האשה חוזרת לבן זוגה, היא לא נחשבת כמי שגירשה אותו.

- 3 PAUL, *Edict, book 35*: A true divorce does not take place unless an intention to remain apart permanently is present. So things said or done in anger are not effective until the parties show by their persistence that they are an indication of their considered opinion. So where repudiation takes place in anger and the wife returns shortly afterward, she is not held to have divorced her husband.
- 4 ULPIAN, *Sabinus, book 26*: Julian asks in the eighteenth book of his *Digest* whether an insane woman can repudiate her husband or be repudiated by him. He writes that an insane woman can be repudiated, because she is in the same position as a person who does not know of the repudiation. But she could not repudiate her husband because of her madness, and her curator cannot do this either, but her father can repudiate for her. He would not have dealt with repudiation here unless it was established that the marriage was to continue. This opinion seems to me to be correct.
- 5 ULPIAN, *Edict, book 34*: If a girl who has been emancipated gets divorced so that her husband can profit by her dowry and defraud her father, who could claim it as a profectitious dowry if she had died during the marriage, the father should be assisted to prevent him losing the dowry; for the praetor should help the father as much as the husband. The right to claim the dowry, therefore, should be granted to the father just as if his daughter had died during the marriage.
- 6 JULIAN, *Digest, book 62*: The wives of people who fall into enemy hands can still be considered married women only in that other men cannot marry them hastily. Generally, as long as it is certain that a husband who is in captivity is still alive, his wife does not have the right to contract another marriage, unless she herself has given some ground for repudiation. But if it is not certain whether the husband in captivity is alive or has died, then if five years have passed since his capture, his wife has the right to marry again so that the first marriage will be held to have been dissolved with the consent of the parties and each of the parties will have their rights withdrawn. The same rule applies where a husband stays at home and his wife is captured.
- 7 PAPINIAN, *Adultery, book 1*: Where someone who has given the other party written notice of divorce regrets having done this and the notice is served in ignorance of the change of mind, the marriage is held to remain valid, unless the person who receives the notice is aware of the change of mind and wants to end the marriage himself. Then the marriage will be dissolved by the person who received the notice.
- 8 PAPINIAN, *Adultery, book 2*: The deified Hadrian relegated a man for three years

פרו ורבו: מברכה למצווה

בראשית א

(כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּיִם הַגְּדֹלִים וְאֶת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה וְהַלְמִשָּׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַיָּם לְמִינֵיהֶם וְאֶת כָּל־עוֹף כְּנָף לְמִינֵהוּ וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: (כב) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הַיָּם בַּיָּמִים וְהָעוֹף יִרְבַּ בָּאָרֶץ: [...]

(כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְאֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצַלְם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: (כח) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ וּכְבַשְׁתֶּהּ וּרְדוּ בָדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ עַל־הָאָרֶץ:

בראשית פרק ט

(א) וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ: (ב) וּמִזְרָאֲכֶם וּחֲתָכֶם יִהְיֶה עָלַי כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם כְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמָשׁ הָאָדָמָה וּבְכָל־דָּגֵי הַיָּם בְּיַדְכֶם נִתְּנוּ: (ג) כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ כַּיְיָרֵךְ יֵשֵׁב נִתְּתִי לָכֶם אֶת־כָּל: (ד) אֲדָם בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ: (ה) וְאָדָם אֶת־דַּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדָרְשׁ מִיַּד כָּל־חַיַּת אֲדָרְשָׁנִי וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אֶחָיו אֲדָרְשׁ אֶת־נַפְשׁ הָאָדָם: (ו) שִׁפְךָ דָּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָךְ כִּי בְּצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: (ז) וְאֹתָם פְּרוּ וּרְבוּ שָׂרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ: ס

משנה יבמות ו, ו

לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים. בית שמאי אומרים שני זכרים ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר "זכר ונקבה בראם".
נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל גירשה מותרת לינשא לאחר ורשאי השני לשהות עמה עשר שנים ואם הפילה מונה משעה שהפילה האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה רבי יוחנן בן ברוקא אומר על שניהם הוא אומר "ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו".

תוספתא יבמות פרק ח

[ד] לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים...
האיש אין רשאי לישוב בלא אשה ואשה אינה רשאה לישוב בלא באיש.
האיש אין רשאי לשתות עיקרין שלא יוליד והאשה אין רשאה לשתות עיקרין שלא תלד
האיש אין רשאי לישא עקרה וזקינה אילונית וקטנה ושאין ראויה לילד האשה אינה רשאה להנשא אפי' לסריס ר' יהודה או' המסרס את הזכרים חייב ואת הנקבות פטור
ר' נתן אומר בית שמיי אומר שני בנים כבניו של משה שנ' ובני משה גרשם ואליעזר בית הלל אומר זכר ונקבה שנ' זכר ונקבה בראם
ר' יונתן או' בית שמיי או' זכר ונקבה ובית הלל אומר זכר או נקבה

[ח] נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשוי לבטל אלא יוציא ויתן כתובה שמא לא זכה ליבנות ממנה ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' "מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען" לפי דרכנו למדנו שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המניין.

[ו] מי שהיה בעלה זקן או חולה או שהיתה היא חולה או שהיה בעלה חבוש בבית האסורין או שהלך בעלה למדינת הים אין עולין לה מן המניין. גרשה תלך ותנשא לאחר שמא לא זכת ליבנות ממנה ועד כמה מותרת להנשא עד שלשה יתר על כן לא תנשא אלא למי שיש לו אשה ובנים הא אם נשאת למי שאין לו אשה ובנים תצא שלא בכתובה מפני שנשואיה נשואי טעות.

[ז] ר' עקיבא אומ' כל השופך דמים הרי זה מבטל את דמות שני' שופך דם האדם באדם דמו ישפך ר' לעזר בן עזריה או' כל שאינו עוסק בפריה ורביה הרי זה שופך דמים ומבטל את הדמות שני' כי בצלם אלהים עשה את האדם וכת' ואתם פרו ורבו וגו' [בן עזי אומר כל שאינו עוסק בפריה ורביה הרי זה שופך דמים ומבטל את הדמות שני' כי בצלם אלהים עשה את האדם וכתוב ואתם פרו ורבו וגו'] אמ' לו ר' לעזר בן עזריה בן עזיי נאין דברין כשהן יוצאין עושיהן יש נאה דורש ואין נאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש בן עזיי נאה דורש ואין נאה מקיים אמ' לו מה אעשה חשקה נפשי בתורה יתקיים עולם באחרים

משנה גיטין ד, ד

מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי בית הלל אמרו לו בית שמאי תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם לישא שפחה אי אפשר שכבר חציו בן חורין בת חורין אי אפשר שכבר חציו עבד יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר "לא תהו בראה לשבת יצרה" אלא מפני תקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חציו דמיו וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.

אפלטון, החוקים ד, 720

האתונאי: דומה אפוא שבהנתן חוקי הנישואין תמצא בכך התחלה נכונה לחקיקת כל מדינה ומדינה.

”איש ישא אשה לאחר שתמלאנה לו שלושים שנה ולפני שנתו השלושים וחמש, ולא יוטל עליו קנס ותקופחנה זכויותיו...”

בשלשלת הדורות נשמרת לעולם זהות המין ואחדותו, שחלק לו באלמוות מכוח ההולדה. לפיכך מי ששולל מעצמו את הדבר הזה מרצונו הוא, בוודאי חוטא הוא לחוק האלהי. ואמנם במזיד שולל הוא את הדבר הזה מעצמו, מי שאינו נותן את ליבו לילדים ולאשה. לפיכך המציית לחוק הזה יהיה נקי, אך מי שממרה את פיו ואינו נושא אשה עד לשנתו השלושים וחמש, ייקנס מדי שנה בשנה לבל יהא סבור שהרווקות בצע ונוחות בצידה

שם ספר יא 930

אם אין לו ילדים בהכרח ישא אשה עד שיוליד לביתו ולמדינה ילדים די הצורך. אם ימות האיש וישאיר ילדים במספר מספיק, תשב אם הילדים בבית ותגדלם...אם מספר הילדים איננו מספיק, יתנו דעתם (נוטרי החוק) גם לבחינה זו. “מספר ילדים מספיק” במובן החוק פירושו – ילד אחד וילדה אחת.

אריסטו, פוליטיקה ג B1270 (על חוקת ספרטה)

גם החוק הנוגע להולדת ילדים אינו מתקן את המצב. מתוך כוונה להגדיל במידת האפשר את מספרם של הספרטנים, עודד המחוקק את האזרחים להוליד כמה שיותר ילדים. והרי יש אצלם חוק שלפיו אדם שהוליד שלושה ילדים פטור מן השירות הצבאי, ומי שהוליד ארבעה פטור מתשלום של מיסים בכלל. אבל העובדות מראות שאם מספר האזרחים עולה בעוד האדמות מחולקות כמו שהן מחולקות, עולה בהכרח מספר העניים.

החקיקה של אוגוסטוס

סוּטוֹנְיוּס, חיי הקיסרים, אוגוסטוס 34

את כל התיקים בחן מחדש וחקק כמה חוקים חדשים לגמרי, כגון חוקי המותרות, חוק הניאוף, חוקי הצניעות וחוק על מתן שוחד ועל עידוד נישואין בין מעמדיים. Lex Iulia de maritandis ordinibus וכיוון שהתקין תקנות קשות בחוק זה, האחרון, מאשר באחרים, לא יכול להוציאן לפועל, משום סערת ההתנגדות שקמה, אלא לאחר שביטל או הקל חלק מן העונשין, נתן שהות של שלוש שנים והגדיל את הפרסים. אבל כאשר דרש מעמד הפרשים לאתר כל-אלה, בשעת השעשועים הציבוריים, את ביטול החוק, קרא אליו אבגוסטוס את בניו של גרמאניקוס, נטל מהם לחיקו, ומהם נתן בחיק אביהם והראם לקהל, אגב רמיזה בתנועות ידיים ובהבעת-פנים, שלא יקשה עליהם ללכת בעקבות הצעיר הלזה, וכאשר נכח וראה, כי עוקפים את החוק על-ידי אירושין בגיל הרך וחילופי-נישואין תכופים, קיצר את תקופת-האירושין והגביל את הגירושין.

Jus Trium Liberorum

Digesta 27.1

2 **MODESTINUS, *Excuses, book 2***: Those who have reached seventy years of age are excused from tutelage and curatorship. They must have completed their seventy years when they were appointed, that is, either when someone enters upon inheritance or when the condition for the appointment has been fulfilled, and not during the time set for seeking exemption. 1. Age is proved either by birth certificate or by other usual evidence. 2. Someone who has a number of children has an excuse from tutelage and curatorship. 3. But they must all be legitimate children, even though they are not all in power. 4. The children must be alive when their fathers are appointed tutors. Any who have previously died are not counted; nor, conversely, does it matter that some die afterward; this is settled by a *constitutio* of the deified Severus. 5. Although this refers to a tutor appointed by will, it applies also in all other cases. 6. Although a child in the womb is in many areas of the law taken to be already born, nevertheless, neither in this field nor in the other fields of public duties can he assist a father, and this is provided in a *constitutio* of the deified Severus. 7. Grandchildren

Gaius 1.28-29: Manumission of Junian Latins

(28) Latins obtain Roman citizenship in many ways. (29) For, by the *Lex Ælia Sentia*, where slaves under the age of thirty years are manumitted and become Latins, if they marry either women who are Roman citizens or Latin colonists, or those who belong to the same condition as themselves, and prove this by the testimony of not less than seven Roman citizens who have arrived at the age of puberty; and they have sons, and the latter are a year old, authority is granted them by this law to appear before the prætor — or, in the provinces before the governor — and prove that they have married wives in accordance with the terms of the *Lex Ælia Sentia*, and have sons by them who are a year old; and if the magistrate before whom this proof is adduced should declare it to be true, then the Latin and his wife, provided she and her son are of the same condition, are ordered to become Roman citizens.

עריכה וערכים במשנה קידושין

משנה עדיות ד	משנה קידושין א
<p>האשה מתקדשת בדינר ובשוה דינר כדברי בית שמאי ובית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה וכמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי</p>	<p>[א] האשה נקנית בשלש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים נקנית בכסף בשטר ובביאה בכסף בית שמאי אומרים בדינר ובשוה דינר ובית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה וכמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי</p>

וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל

היבמה נקנית בביאה וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם:

[ב] עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגרעון כסף
יתירה עליו אמה העבריה שקונה את עצמה בסימנין

הנרצע נקנה ברציעה וקונה את עצמו ביובל ובמיתת האדון:

[ג] עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים
ובשטר על ידי עצמו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בכסף על ידי עצמו ובשטר
על ידי אחרים ובלבד שיהא הכסף משל אחרים:

[ד] בהמה גסה נקנית במסירה והדקה בהגבהה דברי ר' מאיר ור' אליעזר וחכמים
אומרים בהמה דקה נקנית במשיכה:

[ו] נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ושאיין להם אחריות איין
נקנין אלא במשיכה

נכסים שאיין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה
וזוקקין נכסים שאיין להם אחריות את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהן:

[ז] כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו כיצד החליף שור
בפרה או חמור בשור כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו.

רשות הגבוה בכסף ורשות ההדיוט בחזקה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט:

[ח] כל מצות הבן על האב אנשים חייבין ונשים פטורות

וכל מצות האב על הבן אחד אנשים ואחד נשים חייבין

וכל מצות עשה שהזמן גרמה אנשים חייבין ונשים פטורות

וכל מצות עשה שלא הזמן גרמה אחד אנשים ואחד נשים חייבין

וכל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמה בין שלא הזמן גרמה אחד אנשים ואחד נשים חייבין חוץ מבל תשחית ובל תקיף ובל תטמא למתים:

[ח] הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות וההקטרות והמליקות וההזאות והקבלות נוהגין באנשים ולא בנשים חוץ ממנחת סוטה ונזירה שהן מניפות: [ט] כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ושאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ חוץ מן הערלה וכלאים רבי אליעזר אומר אף מן החדש:

[י] כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את הארץ כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב.

Gaius, Institutes, Book 1

(108) Now let us consider those persons who are in our hand, which right is also peculiar to Roman citizens. (109) Both males and females are under the authority of another, **but females alone are placed in the hands.** (110) **Formerly this ceremony was performed in three different ways**, namely, by use, by confarreation, and by coemption.

(111) A woman came into the hand of her husband by use when she had lived with him continuously for a year after marriage; for the reason that she was obtained by usucaption (חזקה), as it were, through possession for the term of a year, and passed into the family of her husband where she occupied the position of a daughter. Hence it is provided by the Law of the Twelve Tables that if a woman was unwilling to be placed in the hand of her husband in this way, she should every year absent herself for three nights, and in this manner interrupt the use during the said year; but all of this law has been partly repealed by legal enactments, and partly abolished by disuse.

(112) Women are placed in the hand of their husbands by confarreation (טקס קניין פולחני), through a kind of sacrifice made to Jupiter Farreus, in which a cake is employed, from whence the ceremony obtains its name; and in addition to this, for the purpose of performing the ceremony, many other things are done and take place, accompanied with certain solemn words, in the presence of ten witnesses. This law is still in force in our time, for the principal flamens, that is to say, those of Jupiter, Mars, and Quirinus, as well as the chief of the sacred rites, are exclusively selected from persons born of marriages celebrated by confarreation. Nor can these persons themselves serve as priests without marriage by confarreation.

(113) In marriage by coemption, women become subject to their husbands by mancipation (טקס מכירה סטנדרטי של נכסים משמעותיים), that is to say by a kind of fictitious sale; for the man purchases the woman who comes into his hand in the presence of not less than five witnesses, who must be Roman citizens over the age of puberty, and also of a balance-holder.

[...]

(119) Mancipation, as we have mentioned above, is a kind of fictitious sale, and the law governing it is peculiar to Roman citizens. The ceremony is as follows: After not less than five witnesses (who must be Roman citizens above the age of puberty) have been called together, as well as another person of the same condition who holds a brazen balance in his hand and is styled the "balance holder," the so-called purchaser, holding a piece of bronze in his hands, says: "I declare that this man belongs to me by my right as a Roman citizen, and let him be purchased by me with this piece of bronze, and bronze balance." Then he strikes the scales with the piece of bronze, and gives it to the so-called vendor as purchase money.

(120) In this manner both slaves and free persons are mancipated, as well as such animals as are subject to sale, among which are included oxen, horses, mules, and asses, as well as urban and rustic estates; for instance, Italian lands are usually disposed of in the same manner.

(121) The sale of land differs from the mancipation of other things, in that both slaves and free persons, as well as animals subject to mancipation cannot be disposed of in this way unless they are present; as it is necessary for him who acquires the object by mancipation to be able to grasp it with his hands, and the ceremony is designated mancipation because the property is seized with the hands. Lands, however, are usually mancipated at a distance.

שטרות נישואין עתיקים

שטר נישואין מייב

(פורטן 3.8, 420 לפני הספירה, תרגום מארמית)

תרגום	
תאריך	¹ בחדש תשרי, הוא אפף, [ש]נת 4 (1[+3]) (ל)דריוש [המלך,
מקום	אזי]ביב הבירה,
צדדים	אמר ענניה בן חגי, ² ארמי מיב הבירה [ל]דגל [אדנ]נבו, לזכור בן מ[שלם,
	אר]מי מסון לאותו הדגל, לאמר:
נישואין	³ אני באתי אליך [בב]יך ושאלתי ממך את (ה)גברת יהוישמע, (זה) שמה,
	אחותך, לאישות, ונתתה ⁴ לי. היא אשתי ואני בעל[ה] מן היום הזה עד עולם.
מוהר	ונתתי לך (את) מוהר אחותך יהוישמע: ⁵ כסף כר[ש] 1.
	[10 שקלים]
נדוניה	נכנס אליך [וטו]ב [לכב]ך בו.
22.125	הכניסה לי יהוישמע אחותך לבית: מזומנים –
	⁶ בכסף: כרשים שנים, ש[ק]לים 2, חלורים 5;
12 שקלים	לבוש 1 של צמר, חדש, (אורך) אמות 7, טפחים 3, (על) רוחב ⁷ אמות 4, ר(בעים) 2 – שווה כסף כרש 1, שקלים 2;
10 שקלים	בגד 1 של צמר, חדש, אמות 6 על 4, מפוספס ⁸ בשני צבעים/צבוע פעמיים,
7 שקלים	טפח 1 לפה (=שפה?) 1 – לבוש 1 מצויץ, חדש, אמות 6 על 4 –
	שווה כסף כרש 1; דמי כסף ⁹ שקלים 7;
	צעף [1 של] צמ[ר], חדש אמות 6 על 5 (2[+3]), ר(בעים) 2 [מפוספס בשני צבעים/צבוע פעמיים 2, [---] ¹⁰ אצבעות 2

שווה כסף ש[ק]לים 8;	לפה (=שפה?) 1 -	8 שקלים
שווה [כסף שקל 1 חלורים 20];	לכו[ש 1] בלה -	[1.5 שקל]
	¹¹ חצאית/שמלה 1 של פשתים,	
שווה כסף שקל 1;	חדשה(ה) אורכה(ה) [אמות 6 על 4] -	[1 שקל]
	כתונת 1 של פשתים, חדשה,	[1 שקל]
שווה כסף שקל 1;	¹² אורכה(ה) אמות 6 על 3 -	
דמי כסף שקל 1;	[---] --- פשתים 1 בלויה ו[----]	1 שקל
	¹³ (סך ה)כל (מ)לבושים של צמר ופשתים	
	⁵ .8	
	כלי נחושת:	
דמי [י] כסף [שקל] 1;	מראה 1 -	[1 שקל]
¹⁴ דמי כסף שקל 1, (חלורים) 10;	קערה 1 של נחושת -	1.25 שקל
דמי כסף שקל 1 (חלורים) 10;	כוס 1 של נחושת -	[1.25] שקל
דמי [כסף חלורים 20];	כוס [1] -	0.5 שקל
דמי כסף חלורים 20;	¹⁵ בקבוק 1 -	0.5 שקל
	(סך ה)כל [כ]לי[ם] של נחושת [5].	
¹⁶ כסף כרשים שבעה, הוא [7],	(סך) כל ה(מ)לבושים וכלי הנחושת	
ש[ק]ל[ים] שמונה, הוא 8, חלורים 5	והמז[ו]מנים והמוהר -	78.125
באבני ¹⁷ המלך, כסף זוז לעשרה.		
	קופסה 1 מעלי תמר בשביל לבושיה;	
	ת[בה] של גומא 1 חדשה(ה), בה ¹⁸ כלי זית של אבן-שיש[---][---][---];	
	בקבוקים 2;	
	מגשמים) של סלק 2, בפנים --- 1;	
	ר/דמן של סלק 1;	
	¹⁹ כפות לשאת שמן - של [חרס] 2, של עץ 2, של אבן 1 - (סך ה)כל 5;	
	ק[ופסה]ל עץ 1 בשביל תכשיטיה;	
	²⁰ זוג (סנדלים?) של עור פרסיים;	
	שמ[ן] חופ[נים] 2;	
	שמן זית חופנים 4;	
	שמן [ב]שמים חופן 1;	
	שמן קיק ²¹ חופנים 5	

גירושין מצד הבעל	מחר או יום אחר יקום ענגניה בעדה ויאמר: "שנאתי את אשתי יהוישמע, ²² לא תהיה לי אשה" – כסף שנ[א]ה בראשו. כל (מה) שהכניסה לביתו ייתן לה – מזומניה ²³ ו(מ)לבושיה, דמי כסף כרשים שבעה, ש[קלים שמונה, חלורים +4] 1 (=5) ושאר הנכסים הכתובים – ²⁴ ייתן לה ביום 1 בכף 1 (=כבת אחת) [ו]תלך [לה ממנו] [ל]אן [ש(היא) רוצ]ה.
גירושין מצד האשה	ואם יהוישמ[ע] תשנא את בעלה ²⁵ ענגניה ותאמר לו: "שנאתיך, לא אהיה לך אשה" – כסף שנאה בראשה (ו)מוהרה יאבד. ²⁶ תשיב על המאזנים ותתן לבעלה ענגניה כסף שקלים 7 (רבעים) [2] ותצא ממנו עם שאר ²⁷ מזומניה ונכסיה וקניינה [דמי כסף כרשים 6, שקלים +2] 6 (=8), ח(לורים) 5 ושאר נכסיה ²⁸ הכתובים. ייתן לה ביו[ם] 1 בכף 1 (=כבת אחת) ותלך לבית אביה.
מות הבעל	וא[ם] ימות ענגניה ובן – זכר ²⁹ ונקבה – אין לו מ[י]הו[ו]י שמע אשתו – יהוישמע היא [א]וחזת (כו) בביתו ונכסיו ³⁰ וקניינו [ומזומניו וכל] [ל] שיש [ל]ו. [ו] (מי) ש[י]קום על[ן] יהוישמע [לגרשה מביתו] ³¹ [של ע]ננ[יה ו]נכס[יו וקנינ[ו] וכל (מה) שיש [ל]ו – [י]יתן [ל]ה [קנס של כסף ³² כרשים עשרים באבני [המלך], כסף (רבעים) 2 ל10,
קנס	יעשה [לה] (את) משפט השטר הזה ואין דין.
אישור הזכויות איסור להיבעל לבעל אחר	³³ אבל אין רשאית יהו[ו]ישמע [ל]היבעל (ל)בעל אחר חוץ [מ]ענגני. ואם תעשה כך – ³⁴ שנאה היא, יעשו לה [דין ש]נאה.
מות האשה	ואם תמות [יהוישמע] [ובן – זכר] ונקבה – ³⁵ אין לה מענגני בע[ל]ה – ענגני בעלה [הוא יירשנה] במזומניה ונכסיה וקניינה וכל ³⁶ (מה) שיש לה.
איסור לקחת אשה אחרת	אף [ל]א יוכל ענגניה [ל]קחת אשה אחרת חוץ מיהוישמע ³⁷ [לו לאישות. אם יעשה [כך – שנאה היא. יע]ש[ה] [ל]ה [דין] [ש]נאה.
דין "אחת או שתיים"	ואף לא יוכל ³⁸ ענגניה שלא לעשות (כ)דין [אחת] או שתיים מנשי חבריו ליהוישמע אשתו. ואם ³⁹ לא יעשה כך – שנאה [היא], יעשה לה דין שנאה.
דין "אחד או שנים"	ואף לא תוכל יהוישמע ⁴⁰ שלא לעשות (כ)דין אחד או [ש]נים לענגניה בעלה. ואם לא תעשה לו – שנאה [היא].
התחייבות שלא לקחת בחזרה	אף לא ⁴¹ יוכל זכור לומר לאחונ[ת]ו: "הנכס[י]ם [ה]אלה באהבה נתתי ליהוישמע; עתה רציתי ⁴² להציל (=לקחת בחזרה) אותם (או): "רציתי. ⁴² אציל אותם". אם יאמר כך – לא יישמע לו; חייב הוא.

משנה כתובות ד

- [ז] לא כתב לה **כתובה** בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה מפני שהוא תנאי בית דין כתב לה שדה שזה מנה תחת מאתים וזו ולא כתב לה כל נכסים דאית לי אחראין לכתובתיך חייב שהוא תנאי בית דין:
- [ח] לא כתב לה **אם תשתבאי אפרקינך ואותבינך לי לאינתו** ובכהנת אהדרינך למדינתך חייב שהוא תנאי בית דין:
- [ט] נשבית חייב לפדותה ואם אמר הרי גיטה וכתובתה תפרה את עצמה אינו רשאי לקתה חייב לרפאותה אמר הרי גיטה וכתובתה תרפא את עצמה רשאי:
- [י] לא כתב לה **בנין דכרין דיהוו ליכי מינאי אינון ירתון כסף כתובתיך יתר על חולקיהון דעם אחותון** חייב שהוא תנאי בית דין:
- [יא] **בנן נוקבין דיהויין ליכי מינאי יהויין יתבן בביתי ומיתזנן מנכסי עד דתנסבן לגוברין** חייב שהוא תנאי בית דין:
- [יב] **את תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מיגד אלמנותיך בביתי** חייב שהוא תנאי בית דין כך היו אנשי ירושלם כותבין אנשי גליל היו כותבין כאנשי ירושלם אנשי יהודה היו כותבין **עד שירצו היורשין ליתן לך כתובתיך** לפיכך אם רצו היורשין נותנין לה כתובתה ופוטרין אותה:

II

[בעשריין ואחד] []
 [אַ עֶסֶס] [אַנת תהוהן לי לאנתה]
 [אָן לױט] [אן תמן]
 [...] [הן אפֿטֿרנד]

1 ואתבונן כסף כתבתיך עם כל עליך די עמי והן בנן יהין לך מני
 כנסא והנן יהין יתבן ביתי וניהין מתזונ מן נכסין... [עד]

לבעלין [או מן] בתרני עמך... מזוגהין והן אנת לבית עלמא תהך מקנדמין
 בניך מני ירתון כסף כתבתיך וכל די עליך די עמי ודי כתיב ממעלא

בבת ובנרא הן אנה אהך לביתנא [דך מקדנמיד אנת תהוה יתבה]
 ומתזנה מנכסין כל ימין ביתהון דני בנינא בת די ארמלו די לך עד

1: למתותך וכתבתיך תן [הן] אית לך [] []
 ואנה מנחם [בר] [מען] די מן לענונתון [] [תֶּסֶס]

ואנה לעותנן ברת [ען] די מן לעלנא כתיב
 ובנמן די תנאמריין לי אחלף ל(ו)תך ית שנטרא

Yadin 18 (translation from Greek)

In the consulship of Publius Metilius Nepos for the second time and Marcus
30 Annius Libo on the nones of April, and by the compute of the new province
of Arabia year twenty-third, month of Xandikos fifteenth, in Maoza, Zoara
district. Judah son of Eleazar, also known as Khthousion, has given over
35 Shelamzion, his very own daughter, a virgin, to Judah, surnamed Cimber,
son of Ananias son of Somalas, both of the village of 'En Gedi in Judaea
residing here, for Shelamzion to be a wedded wife to Judah Cimber for the
partnership of marriage according to the laws, she bringing to him on account
40 of bridal gift feminine adornment in silver and gold and clothing appraised
by mutual agreement, as they both say, to be worth two hundred denarii of
silver which appraised value the bridegroom Judah called Cimber acknow-
45 ledged that he has received from her⁴ by hand forthwith from Judah her
father and owes to the said Shelamzion his wife together with another three
hundred denarii which he promised to give her in addition to the sum of her
aforestated bridal gift, all accounted toward her dowry, pursuant to his under-
50 taking of feeding and clothing both her and the children to come in accor-
dance with Greek custom upon the said Judah Cimber's good faith and peril
and [the security of] all his possessions, both those which he now possesses
in his said home village and here and all those which he may
in addition validly acquire everywhere, in whatever manner his wife Shelamzion
55 may choose, or whoever acts through her or for her may choose, to pursue
the execution. Judah called Cimber shall redeem this contract for his wife
Shelamzion, whenever she may demand it of him, in silver
60 secured in due form, at his own expense interposing no objection. If not, he
shall pay to her all the aforestated denarii twofold, she having the right of
execution both from Judah Cimber her husband and upon the possessions law-
65 fully his in whatever manner Shelamzion or whoever acts through her or for
her may choose to pursue the execution. In good faith the formal question
was asked and it was agreed in reply that this is thus rightly done.

כדת משה וישראל: גלגולו של צירוף

תוספתא כתובות ד, ט

דרש הלל הזקן לשון הדיוט כשהיו בני אלכסנדריא מקדשין נשים אחר בא וחוטפה מן השוק ובא מעשה לפני חכמים בקשו לעשות בניהן ממזרין אמ' להם הלל הזקן הוציאו לי כתובת אמותיכם הוציאו לו וכתוב בה כשתכנסו לביתי תהוי לי לאנתו כדת משה וישראל

פפירוס הרקליופוליס (134 לפנה"ס)

לארכונטים מפילוטס בן פילוטס, [אחד] מאנשי הפוליטאומה [היהודית]. בשנה הזאת אירסתי [ἐμνηστευσάμην]³ את ניקאיה בת ליסימכוס. אביה הנזכר לעיל נשבע לתת לי אותה ואת הנדוניה [τὴν ... φερνήν] שנקבעה לה, שלגביה גם אני הסכמתי. נשבענו (?) לא רק בנינו, אלא גם היו קידושין (?)⁴ לפי החוק [νόμος; κατὰ τὸν νόμον], אולי: [התורה]. לאחר הדברים האלה נפרדנו. לאחר זמן לא רב ליסימכוס זיווג בלי סיבה את ניקאיה לפני שהתקבל ממני ספר הכריתות⁵ הנהוג. לכן אני מבקש, אם נראה הדבר [לכם] לצוות לכתוב ליהודים בכפר לשלוח לליסימכוס לבוא אלינו כדי שאם הדברים הם כמו שאני כותב, ייפסק [הדין] לפי החוק [νόμος] להכריח אותו ... לי ...

128, 1 CPJ (222 לפני הספירה)

(*Translation.*) To King Ptolemy greeting from Helladote, daughter of Philonides. I am being wronged by Jonathas, the Jew He has agreed in accordance with the law of the Jews to hold me as wife. . . . Now he wants to withhold, . . . hundred drachmai, and also the house . . . does not give me my due, and shuts me out of my house . . . and absolutely wrongs me in every respect. I beg you therefore, my king, to order Diophanes, the strategos, to write to . . . the epistates of Samareia not to let . . . to send Jonathas to Diophanes in order

For by this means [

ספר טוביה (הנוסח הארוך) פרק ז

will very much reveal to you the truth, young man. ¹¹I gave her to seven of our kinsmen and all died during the night when they were going to have intercourse with her. And now, young man, eat and drink and the Lord will deal mercifully with you both.” And Tobias said, “I am not going to eat here nor drink until you settle that which pertains to me.” And Raguel said to him, “I do it, and she is given to you according to the law of the Book of Moses, and it has been decreed from Heaven that she be given to you. Receive your kinswoman. From now on you are the brother of her and she is your sister. She is given to you from today and forever. And let the Lord of Heaven have things go well for you both, child this night and may he give you mercy and peace.” ¹²And Raguel summoned his daughter Sarah, and she came to him. And taking her hand, he gave her to him and said, “Take her to be a wife to you in accordance with the law and the statute written in the Book of Moses. Take her and in

משנה כתובות פרק ז, ו

ואלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודים ואיזו היא דת משה מאכילתו שאינו מעושר ומשמשותו נדה ולא קוצה לה חלה ונודרת ואינה מקיימת ואיזוהי דת יהודית יוצאה וראשה פרוע ושווה בשוק ומדברת עם כל אדם אבא שאול אומר אף המקללת יולדיו בפניו רבי טרפון אומר אף הקולנית ואיזו היא קולנית לכשהיא מדברת בתוך ביתה ושכניה שומעין קולה:

תוספתא כתובות פרק ז, ו

הדירה שתהא מטעמת תבשילה לכל אדם או שתהא ממלא ומערה לאשפות ושתאמר לכל אדם דברים שבינו לבינה יוציא ויתן כתובה מפני שלא נהג עמה כדת משה וישראל וכן היא שיוצא וראשה פרוע יוצא ובגדיה פרומים ולבה גס בעבדיה ובשפחותיה בשכנותיה יוצא ושווה בשוק רוחצת ומרחצת במרחץ עם כל אדם תצא שלא בכתובה מפני שלא נהגה עמו כדת משה וישראל

ואנא במימרא ובסייעתא דשמיא אפלה ואוקיר ואכלכל ואסובר ואכסי יתיכי ליכי
 כהלכות גוברין יהודאין דפלהין ומוקריין וזנין ומפרנסין ומכלכלין וסוברין ומכסין ית
 נשיהון בקושטא.

Yadin 18 (translation from Greek)

In the consulship of Publius Metilius Nepos for the second time and Marcus
 30 Annius Libo on the nones of April, and by the compute of the new province
 of Arabia year twenty-third, month of Xandikos fifteenth, in Maoza, Zoara
 district. Judah son of Eleazar, also known as Khthousion, has given over
 35 Shelamzion, his very own daughter, a virgin, to Judah, surnamed Cimber,
 son of Ananias son of Somalas, both of the village of 'En Gedi in Judaea
 residing here, for Shelamzion to be a wedded wife to Judah Cimber for the
 partnership of marriage according to the laws, she bringing to him on account
 40 of bridal gift feminine adornment in silver and gold and clothing appraised
 by mutual agreement, as they both say, to be worth two hundred denarii of
 silver which appraised value the bridegroom Judah called Cimber acknow-
 45 ledged that he has received from her⁴ by hand forthwith from Judah her
 father and owes to the said Shelamzion his wife together with another three
 hundred denarii which he promised to give her in addition to the sum of her
 aforestated bridal gift, all accounted toward her dowry, pursuant to his under-
 50 taking of feeding and clothing both her and the children to come in accor-
 dance with Greek custom upon the said Judah Cimber's good faith and peril
 and [the security of] all his possessions, both those which he now possesses
 in his said home village and here and all those which he may
 in addition validly acquire everywhere, in whatever manner his wife Shelamzion
 55 may choose, or whoever acts through her or for her may choose, to pursue
 the execution. Judah called Cimber shall redeem this contract for his wife
 Shelamzion, whenever she may demand it of him, in silver
 60 secured in due form, at his own expense interposing no objection. If not, he
 shall pay to her all the aforestated denarii twofold, she having the right of
 execution both from Judah Cimber her husband and upon the possessions law-
 65 fully his in whatever manner Shelamzion or whoever acts through her or for
 her may choose to pursue the execution. In good faith the formal question
 was asked and it was agreed in reply that this is thus rightly done.

גיל הנישואין ויצר הרע: בין ארץ ישראל לבבל

[השוו ע' שרמר, זכר ונקבה בראם, פרקים ב-ג]

קידושין כט ע"ב

ת"ר: ללמוד תורה ולישא אשה - ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה, ואם א"א לו בלא אשה - ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה.

אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה.

ר' יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה?

ולא פליגי: הא לן, והא להו.

^{רש"י}

הא לן הא להו - בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה.

להו - לבני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו.

משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא, א"ל: כשיבא לידך הביאהו לידך. כי אתא, תזייה דלא פריס סודרא, א"ל: מאי טעמא לא פריסת סודרא? א"ל: דלא נסיבנא. אהדרינהו לאפיה מיניה, א"ל: תזי, דלא תזית להו לאפי עד דנסבת.

רב הונא לטעמיה, דאמר: בן עשרים שנה ולא נשא אשה - כל ימיו בעבירה. בעבירה סלקא דעתך? אלא אימא: כל ימיו בהרהור עבירה.

אמר רבא, וכן תנא דבי ר' ישמעאל: עד כ' שנה, יושב הקדוש ברוך הוא ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר: תיפת עצמותיו. אמר רב חסדא: האי דעדיפנא מחבראי - דנסיבנא בשיתסר, ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשטן גירא בעיניך.

שמחות ג, ז

מבן עשרים ועד בן שלשים יוצא כחתן, מבן שלשים ועד בן ארבעים יוצא כאח, מבן ארבעים עד בן חמשים יוצא כאב. רבי שמעון אומר מבן שלשים ועד בן ארבעים אם יש לו בנים או לבן גילו בנים יוצא כאב, ואם לאו יוצא כאח.

דברים פרק כ

(ה) וּדְבָרוּ הַשְּׂטָרִים אֶל־הָעַם לֵאמֹר קִמֵּי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיַּת־חֶדֶשׁ וְלֹא תִנְכְּזוּ יִלְדוּ וַיָּשָׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחְנַכְנֹנוּ: (ו) וּקִמֵּי־הָאִישׁ אֲשֶׁר־נָטַע כָּרֶם וְלֹא תִלְלוּ יִלְדוּ וַיָּשָׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִסְלְלֵנוּ: (ז) וּקִמֵּי־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַרְשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ יִלְדוּ וַיָּשָׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקְחֶנָּה:

תוס' סוטה ז, כ

למדה תורה דרך ארץ נתמנתה לאדם פרנסה יקח לו בית חזרה נתמנתה לו יקח לו שדה חזרה ונתמנתה לו יקח לו אשה שנ' מי האיש אשר בנה ומי האיש אשר נטע ומי האיש אשר ארש וכן שלמה אמ' בחכמתו "הכן בחוץ מלאכתך" וגו' "הכן בחוץ מלאכתך" זה בית "ועתדה בשדה" זה שדה אחר "ובנית ביתך" זו אשה

אפיקטטוס שיחות ג 22 (על ייעודו של הקיניקאי)

But, said the young man, shall marriage and the procreation of children as a chief duty be undertaken by the Cynic?¹⁰ If you grant me a community of wise men, Epictetus replies perhaps no man will readily apply himself to the Cynic practice. For on whose account should he undertake this manner of life? However if we suppose that he does, nothing will prevent him from marrying and begetting children; for his wife will be another like himself, and his father-in-law another like himself, and his children will be brought up like himself. But in the present state of things which is like that of an army placed in battle order, is it not fit that the Cynic should without any distraction be employed only on the ministration of God,¹¹ able to go about among men, not tied down to the common duties of mankind, nor entangled in the ordinary relations of life, which if he neglects, he will not maintain the character of an honourable and good man? and if he observes them he will lose the character of the messenger, and spy and herald of God. For consider that it is his duty to do something towards his father-in-law, something to the other kinsfolks of his wife, something to his wife also (if he has one). He is also excluded by being a Cynic from looking after the sickness of his own family, and from providing for their support. And to say nothing of the rest, he must have a vessel for heating water for the child that he may wash it in the bath; wool for his wife when she is delivered of a child, oil, a bed, a cup: so the furniture of the house is increased. I say nothing of his other occupa-

פאולוס, הראשונה אל הקורинתיים, ז

וְלַעֲנֵן אֲשֶׁר פָּתַבְתֶּם אֵלַי הִנֵּה טוֹב לְאָדָם שְׁלֵא יָגַע בְּאִשָּׁה: 2 אַךְ מִפְּנֵי הַזְּנוּת תְּהִי לְכָל־אִישׁ אִשְׁתּוֹ וְיִהְיֶה לְכָל־אִשָּׁה בַּעְלָהּ: 3 הָאִישׁ יִהְיֶה יוֹצֵא יָדָי חוֹבְתוֹ עִם אִשְׁתּוֹ וְכַמוֹ־כֵן הָאִשָּׁה עִם בַּעְלָהּ: 4 הָאִשָּׁה אֵין גּוֹפָה בְּרִשׁוּתָהּ אֶלָּא בְּרִשׁוּת בַּעְלָהּ וְכַמוֹ־כֵן הָאִישׁ אֵין גּוֹפּוֹ בְּרִשׁוּתוֹ אֶלָּא בְּרִשׁוּת אִשְׁתּוֹ: 5 אֶל־תִּפְרְדּוּ זֶה מִזֶּה כִּי אִם מִדַּעַת שְׁנֵיכֶם לְפִי שְׁעָה לַעֲמּוֹד (בְּתַעֲנִית ו') בְּתַפְלָה וְתִשׁוּבוּ וְתִתְאַחְדּוּ פֶּן־יִנָּסֶה אֶתְכֶם הַשָּׁטָן בְּפָרִיצוּתְכֶם: 6 וְאֲנִי אֹמֵר זֹאת בְּדַרְךְ רִשׁוּת וְלֹא בְּדַרְךְ מִצְוָה: 7 כִּי מִי יִתֵּן וְהָיָה כָּל־אָדָם כְּמִנִּי אֶבֶל כָּל־אָדָם יִשְׁלֹוּ מִתְּנָתוֹ מֵאֵת הָאֱלֹהִים זֶה בְּכַה וְזֶה בְּכַה: 8 וְאֶל־הַפְּנוּיִם וְאֶל־הָאֱלֵמֶנּוּת אֹמֵר אֲנִי כִּי־טוֹב לָהֶם לַעֲמּוֹד כְּכַה כְּמִוֹ גַּם־אֲנִי: 9 אַךְ אִם־לֹא יוֹכְלוּ לְכַבֵּשׁ אֶת־יִצְרָם יִשְׂאוּ כִּי־טוֹבִים נִשְׂוֹאִין מֵאִישׁ לְהוּט אַחַר עֲבָרָה:

תלמוד תורה ואישות

תלמוד ירושלמי ברכות ג ד

אמר רבי יעקב בר אבון כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו משמש מיטתו ועולה ויורד ואוכל רבי חנינא הוה עבר על תרעי דימוסין בקריצתא ואמר מה טובלי שחרית עושין פה ייזולן ויתנון בההיא דצפרא הוה אמר מאן דאית ליה עבידא ייזיל ועבר [...]

א"ר חייא בר ווה כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני תלמוד שאם אתה או' לו שהוא מותר אף הוא או' אף אני אלך ואעשה צרכי ובא ושונה כל צורכו ומתוך שאתה אומר אסור הוא בא ושונה כל צורכו

בבלי ברכות כב ע"א

תנו רבנן: בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים - טהור; נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא, ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי, ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק. פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא: חד תני שנאה וחד תני לחשה. מאן דתני שנאה משום בטול תורה. ומאן דתני לחשה - שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים.